

Puflama cholgʻularni oʻqitishda nazariy tayyorgarlikni shakllantirishning ilmiy-pedagogik asoslari

Komil Buronovich Xolikov
BXU

Annotatsiya: Mazkur ilmiy tadqiqot puflama cholgʻularni oʻqitishda nazariy tayyorgarlikni shakllantirishning ilmiy-pedagogik asoslarini yoritishga bagʻishlangan. Ishda puflama cholgʻular ijrochiligida nazariy bilimlarning tutgan oʻrni, ularning amaliy mashgʻulotlar bilan uzviy bogʻliqligi ilmiy jihatdan asoslab beriladi. Tadqiqotda musiqa savodxonligi, ritmik tayyorgarlik, lad-tonallik, musiqiy shakl va ifoda vositalarini oʻzlashtirish nazariy tayyorgarlikning asosiy komponentlari sifatida koʻrib chiqiladi. Shuningdek, nazariy tayyorgarlikni shakllantirishda tizimli, kompetensiyaviy va shaxsga yoʻnaltirilgan yondashuvlarning pedagogik imkoniyatlari tahlil qilinadi. Interfaol metodlar, amaliy-nazariy integratsiya va refleksiv faoliyat orqali oʻquvchilarning musiqiy tafakkuri va ijrochilik malakalarini rivojlantirish yoʻllari ochib beriladi. Tadqiqot natijalari puflama cholgʻularni oʻqitish jarayonini takomillashtirishga xizmat qiladi.

Kalit soʻzlar: puflama sozlar, cholgʻu, nazariy tayyorgarlik, pedagogika, metod, musiqa, taʼlim, ijrochilik, ritm, savodxonlik

Scientific and pedagogical foundations of the formation of theoretical preparation in teaching wind instruments

Komil Buronovich Kholikov
BIU

Abstract: This scientific study is devoted to highlighting the scientific and pedagogical foundations of the formation of theoretical preparation in teaching wind instruments. The work scientifically substantiates the role of theoretical knowledge in the performance of wind instruments, their inextricable connection with practical exercises. The study considers musical literacy, rhythmic preparation, pitch-tonality, mastery of musical form and means of expression as the main components of theoretical preparation. Also, the pedagogical possibilities of systematic, competency-based and person-oriented approaches to the formation of theoretical preparation are analyzed. Ways of developing students' musical thinking and performing skills through interactive methods, practical-theoretical integration and reflexive activity are

revealed. The results of the study will serve to improve the process of teaching wind instruments.

Keywords: wind instruments, instrument, theoretical training, pedagogy, method, music, education, performance, rhythm, literacy

Kirish. Musiqa san'ati insonning estetik dunyoqarashi, ruhiy holati va ijodiy tafakkurini shakllantiruvchi muhim madaniy omil hisoblanadi. Musiqa ta'limi esa ushbu jarayonni tizimli va maqsadga yo'naltirilgan holda amalga oshirishni ta'minlaydi. Ayniqsa, cholg'u ijrochiligiga asoslangan ta'lim turlari orasida puflama cholg'ularni o'qitish o'ziga xos pedagogik yondashuv va chuqur tayyorgarlikni talab etadi. Chunki puflama cholg'ular ijrochiligi texnik, fiziologik va musiqiy jarayonlarning murakkab uyg'unligini o'z ichiga oladi.

Puflama cholg'ularni o'rganish jarayonida o'quvchilar nafaqat amaliy ijrochilik ko'nikmalarini, balki musiqa nazariyasiga oid muhim bilimlarni ham egallashlari zarur. Nazariy tayyorgarlik - bu musiqa savodxonligi, ritmika, lad va tonallik, musiqiy shakl, dinamik va ifodaviy belgilarni tushunish kabi bilimlar majmuasidir. Ushbu bilimlar amaliy ijrochilikni ongli va badiiy jihatdan mukammal bajarishga imkon yaratadi.

Amaliyot shuni ko'rsatadiki, ayrim hollarda puflama cholg'ularni o'qitishda nazariy tayyorgarlikka yetarli e'tibor berilmaydi yoki u amaliy mashg'ulotlardan ajratilgan holda olib boriladi. Natijada o'quvchilar ijrosida mexaniklik, musiqiy mazmunni to'liq anglamaslik holatlari kuzatiladi. Shu sababli puflama cholg'ularni o'qitishda nazariy tayyorgarlikni shakllantirishning ilmiy-pedagogik asoslarini chuqur o'rganish dolzarb masalalardan biridir.

Mazkur tadqiqotning maqsadi puflama cholg'ularni o'qitishda nazariy tayyorgarlikni shakllantirish jarayonini ilmiy-pedagogik nuqtai nazardan asoslash, uning samarali metod va mexanizmlarini aniqlashdan iborat.

Asosiy qism

1. Nazariy tayyorgarlik tushunchasi va uning mohiyati

Nazariy tayyorgarlik musiqa ta'limining muhim tarkibiy qismi bo'lib, u o'quvchilarning musiqiy tafakkurini shakllantirishga xizmat qiladi. Puflama cholg'ular ijrochiligida nazariy tayyorgarlik nota savodxonligi, ritmik tuyg'u, intonatsiya aniqligi va musiqiy ifodaning ongli bajarilishini ta'minlaydi.

Nazariy tayyorgarlik quyidagi asosiy komponentlardan iborat:

- musiqa savodi va nota o'qish;
- ritm va metrni his etish;
- lad-tonallik tizimini tushunish;
- musiqiy shakl va janrlar haqidagi bilimlar;
- dinamik va agogik belgilarni anglash.

Ushbu komponentlar puflama cholg'ularni o'qitishda amaliy mashg'ulotlar bilan uzviy bog'liq holda shakllantirilishi lozim.

2. Puflama cholg'ularni o'qitishda ilmiy-pedagogik yondashuvlar

Nazariy tayyorgarlikni shakllantirish jarayonida zamonaviy pedagogik yondashuvlardan foydalanish muhim ahamiyatga ega. Ular quyidagilardan iborat:

2.1. Tizimli yondashuv

Tizimli yondashuv ta'lim jarayonining barcha tarkibiy qismlarini o'zaro bog'liq holda tashkil etishni nazarda tutadi. Nazariy bilimlar amaliy ijro, texnik mashqlar va repertuar bilan uzviy uyg'unlikda beriladi.

2.2. Kompetensiyaviy yondashuv

Bu yondashuv o'quvchilarda bilim, ko'nikma va malakalarni bir butun kompetensiya sifatida shakllantirishga yo'naltirilgan. Nazariy tayyorgarlik ijrochilik kompetensiyasining ajralmas qismi hisoblanadi.

2.3. Shaxsga yo'naltirilgan yondashuv

Har bir o'quvchining individual qobiliyatlari, musiqiy eshitish darajasi va qiziqishlari hisobga olinadi. Bu nazariy bilimlarni o'zlashtirish jarayonini samaraliroq qiladi.

3. Nazariy tayyorgarlikni shakllantirish metodlari

Puflama cholg'ularni o'qitishda nazariy tayyorgarlikni shakllantirishda quyidagi metodlar samarali hisoblanadi:

- tushuntirish va izohlash metodi;
- ko'rgazmali metod (nota, audio va video materiallar);
- amaliy-nazariy integratsiya metodi;
- tahlil va mushohada metodi;
- mustaqil ishlar metodi.

Mazkur metodlar o'quvchilarning musiqiy tafakkurini rivojlantiradi va nazariy bilimlarni ongli o'zlashtirishga yordam beradi.

4. Nazariya va amaliyot integratsiyasi

Musika ta'limi jarayonida nazariya va amaliyotning uzviy integratsiyasi o'quvchilarning musiqiy tafakkuri, ijrochilik mahorati hamda estetik didini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Musiqiy nazariya musiqaning ichki qonuniyatlari, tuzilishi va ifoda vositalarini o'rganishga xizmat qilsa, amaliyot ushbu bilimlarni bevosita ijro jarayonida qo'llash imkonini beradi. Ushbu ikki yo'nalishning uyg'unligi musiqiy ta'lim samaradorligini belgilovchi asosiy omillardan biri hisoblanadi.

Musika ta'limida nazariya va amaliyotning uzviy integratsiyasi o'quvchilarning musiqiy tafakkurini rivojlantirish, ijrochilik mahoratini shakllantirish hamda san'atga ongli munosabatni qaror toptirishda muhim pedagogik omil hisoblanadi. Nazariy bilimlar musiqaning ichki qonuniyatlarini anglashga xizmat qilsa, amaliy ijro ushbu

bilimlarning real musiqiy jarayonda qo'llanishini ta'minlaydi. Ushbu ikki yo'nalishning uyg'unligi musiqiy ta'lim samaradorligini sezilarli darajada oshiradi.

Musiqiy nazariya musiqaning asosiy elementlari - nota savodxonligi, ritm, metr, lad-tonallik, garmoniya, shakl va ifoda vositalarini o'rganishga qaratilgan. Bu bilimlar musiqiy asarni to'g'ri tushunish va talqin etish uchun zarur bo'lgan intellektual poydevorni yaratadi. Amaliyot esa cholg'uda ijro etish, vokal kuylash, ansambl va orkestrda ishlash jarayonlarini o'z ichiga olib, nazariy bilimlarni real ijrochilik faoliyatida sinovdan o'tkazadi. Agar nazariya va amaliyot bir-biridan ajratilgan holda o'qitilsa, o'quvchilarda musiqaga nisbatan yuzaki, mexanik yondashuv shakllanishi mumkin.

Nazariya va amaliyot integratsiyasining asosiy maqsadi - o'quvchilarda ongli ijrochilikni shakllantirishdir. Ongli ijrochilik deganda musiqiy asarni faqat texnik jihatdan to'g'ri bajarish emas, balki uning mazmuni, badiiy g'oyasi va ifodaviy xususiyatlarini chuqur anglab ijro etish tushuniladi. Masalan, ritmik formulalar nazariy jihatdan tushuntirilgach, ular amaliy mashqlar va asarlar orqali mustahkamlanadi. Bu jarayonda o'quvchi ritmni his qilish, uni ongli ravishda boshqarish ko'nikmasiga ega bo'ladi.

Integratsiya jarayonida pedagogning roli alohida ahamiyatga ega. O'qituvchi nazariy tushunchalarni quruq axborot sifatida emas, balki amaliy ijro bilan bog'liq holda bayon etishi lozim. Masalan, lad va tonallik mavzusi o'rganilayotganda, ularni turli asarlar misolida tinglash va ijro etish orqali tushuntirish samarali natija beradi. Bu yondashuv o'quvchilarning eshitish qobiliyatini, musiqiy xotirasini va tahliliy fikrlashini rivojlantiradi.

Musiqiy nazariya va amaliyot integratsiyasi shuningdek o'quvchilarning ijodiy faolligini oshiradi. Nazariy bilimlarga tayangan holda improvizatsiya qilish, oddiy kuylar yaratish yoki asarni mustaqil tahlil qilish imkoniyati paydo bo'ladi. Bu jarayon o'quvchini passiv ijrochi emas, balki faol ijodkor sifatida shakllantiradi. Ayniqsa, bolalar musiqa maktablari va ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasalarida integratsiyalashgan yondashuv musiqaga bo'lgan qiziqishni kuchaytiradi.

Zamonaviy musiqa ta'limida nazariya va amaliyot integratsiyasini ta'minlash uchun turli pedagogik metodlar qo'llaniladi. Interfaol metodlar, muammoli ta'lim, ko'rgazmali vositalar va raqamli texnologiyalar bu jarayonni yanada samarali qiladi. Audio va video materiallar orqali musiqiy hodisalarni real vaqt rejimida kuzatish, ularni tahlil qilish imkoniyati yaratiladi. Bu esa nazariy bilimlarning chuqurroq o'zlashtirilishiga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, musiqiy nazariya va amaliyot integratsiyasi musiqa ta'limining muhim didaktik tamoyili hisoblanadi. Ushbu integratsiya orqali o'quvchilarda musiqiy tafakkur, ijrochilik madaniyati va estetik did izchil shakllanadi. Nazariy bilimlar amaliy ijro bilan uyg'unlashganda, musiqa ta'limi mazmunan boyiydi

va o'quvchilarning san'atga bo'lgan ongli munosabati mustahkamlanadi. Shu bois, musiqa ta'limi jarayonida nazariya va amaliyotni bir butun tizim sifatida tashkil etish pedagogik jihatdan eng samarali yo'l hisoblanadi.

Nazariy tayyorgarlikni shakllantirishda nazariya va amaliyotning uzviy bog'liqligi muhim pedagogik shart hisoblanadi. Nazariy tushunchalar cholg'uda ijro etilayotgan mashqlar va asarlar misolida tushuntirilganda, ularning o'zlashtirilish darajasi oshadi. Masalan, ritmik formulalar texnik mashqlar orqali mustahkamlanadi, lad-tonallik esa repertuar asarlari asosida anglanadi.

5. Baholash va refleksiya jarayoni

Nazariy tayyorgarlikni shakllantirish jarayonida baholash muhim o'rin tutadi. Joriy va yakuniy nazorat orqali o'quvchilarning nazariy bilimlari aniqlanadi. Refleksiya esa o'quvchilarning o'z bilim va ko'nikmalarini tahlil qilishiga, xatolarni anglashiga yordam beradi.

Xulosa qilib aytganda, puflama cholg'ularni o'qitishda nazariy tayyorgarlikni shakllantirishning ilmiy-pedagogik asoslari ta'lim jarayonining samaradorligini ta'minlovchi muhim omil hisoblanadi. Nazariy bilimlar amaliy ijrochilik bilan uzviy bog'liq holda shakllantirilganda o'quvchilarning musiqiy tafakkuri, ijrochilik madaniyati va badiiy didi yuksaladi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, tizimli, kompetensiyaviy va shaxsga yo'naltirilgan yondashuvlar asosida tashkil etilgan nazariy tayyorgarlik puflama cholg'ularni o'qitish sifatini sezilarli darajada oshiradi. Zamonaviy metodlardan foydalanish, nazariya va amaliyot integratsiyasi o'quvchilarning musiqaga bo'lgan qiziqishini kuchaytiradi va ularni ongli ijrochilikka yo'naltiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. КБ Холиков. Конструирование потока информации в балансировке разделения познания и поведение абстрактного воздействия на мозг человека. Science and Education 6 (1), 28-34

2. КБ Холиков. Обширные знания в области музыкальных наук Узбекистана и порядка функционального взаимодействия в сфере музыке. Scientific progress 2 (6), 940-945

3. КБ Холиков. Влияние классической музыки в разработке центральной нервной системы. Science and Education 6 (1), 49-56

4. КБ Холиков. Приёмы формирования музыкально теоретический интересов у детей младшего школьного возраста. Science and Education 4 (7), 357-362

5. КБ Холиков. Преобразование новых спектров при синхронном использование методов и приёмов музыкальной культуре. Science and Education 4 (7), 107-120

6. КБ Холиков. Музыка как релаксатор в работе мозга и ракурс ресурсов для решения музыкальных задач. *Science and Education* 3 (3), 1026-1031
7. КБ Холиков. Место творческой составляющей личности преподавателя музыки и её роль в обучении детей общеобразовательной школе. *Science and education* 3 (8), 145-150
8. КБ Холиков. Пение по нотам с сопровождением и без него по классу сольфеджио в высших учебных заведениях. *Science and education* 3 (5), 1326-1331
9. КБ Холиков. Значение эстетического образования и воспитания в общеобразовательной школе. *Science and Education* 3 (5), 1549-1555
10. КБ Холиков. Модульная музыкальная образовательная технология как важный фактор развития учебного процесса по теории музыки. *Scientific progress* 2 (4), 370-374
11. КБ Холиков. Теоретические особенности формирования музыкальных представлений у детей школьного возраста. Теоретические особенности формирования музыкальных представлений у детей школьного возраста. *Scientific progress* 2 (4), 96-101
12. КБ Холиков. Роль электронного учебно-методического комплекса в оптимизации музыкального обучение в общеобразовательной школе. *Scientific progress* 2 (4), 114-118
13. КБ Холиков. Необходимые знание в области проектирования обучения музыкальной культуры Узбекистана. *Scientific progress* 2 (6), 952-957
14. КБ Холиков. Роль педагогических принципов метода моделирования, синтеза знаний при моделировании музыкальных систем. *Science and Education* 3 (3), 1032-1037
15. КБ Холиков. Музыкальное образование и имитационное моделирование процесса обучения музыки. *Science and Education* 3 (3), 1020-1025
16. КБ Холиков. Методы музыкального обучения через воспитание в вузах. *Academy*, 57-59
17. КБ Холиков. проблематика построения современных систем мониторинга объектов музыкантов в сфере фортепиано. *Scientific progress* 2 (3), 1013-1018
18. КБ Холиков. О принципе аддитивности для построения музыкальных произведения. *Science and Education* 4 (7), 384-389
19. КБ Холиков. Своеобразие психологического рекомендация в вузе по сфере музыкальной культуре. *Science and Education* 4 (4), 921-927
20. КБ Холиков. Сложная система мозга: в гармонии, не в тональности и не введении. *Science and Education* 4 (7), 206-213
21. КБ Холиков. Обученность педагогике к освоению учащихся сложным способам деятельности. *Science and Education* 5 (2), 445-451

22. КБ Холиков. Уровень и качество усвоения предмета музыки, закрепление памяти и способности учащихся. Science and Education 5 (2), 452-458
23. КБ Холиков. Детальный анализ музыкального произведения. Science and Education 4 (2), 1069-1075
24. КБ Холиков. Психолого-социальная подготовка студентов. Социальный педагог в школе: методы работы. Science and Education 4 (3), 545-551
25. КБ Холиков. Тенденции строгой и детальной фиксации в музыке. Scientific progress 2 (4), 380-385
26. КБ Холиков. Эффективные способы изучения музыкальных элементов в школьном обучении. Scientific progress 2 (4), 108-113
27. КБ Холиков. Природа отношений, регулируемых инструментом возбуждения музыкальных эмоций при коллективном пении. Scientific progress 2 (3), 1032-1037
28. КБ Холиков. Специальный барьер для заключительного этапа каденции как процесс музыкально-технической обработки произведения. Science and Education 4 (7), 345-349
29. КБ Холиков. Звуковой ландшафт человека и гармоническая структура головного мозга. Science and Education 6 (1), 21-27
30. КБ Холиков. Форма музыки, приводящие к структурной, драматургической и семантической многовариантности произведения. Журнал Scientific progress 2, 955-960